

Тошкент фармацевтика институти
Фармацевтик кимё кафедраси

РЕФЕРАТ

**Мавзу: Ветеринария амалиётида ишлатиладиган
махсус дори турлари технологияси**

Бажарди: Жаркинова О. 3-к, 4-гр.

Қабул қилди: Шамсиев Ш.Ш.

Тошкент 2015

Ветеринария амалиётида ишлатиладиган махсус дори турлари технологияси

Ветеринар фармация фармацевтик фанининг бир махсус соҳаси бўлиб, ҳайвонларнинг жисмоний, анатомия, физиология тузилиши ўзига хос бўлишларини ҳисобга олган ҳолда мустақил равишда ривожланган.

Ветеринарияда ишлатиладиган дори турлари махсус дорихоналарда, баъзан медицина дорихоналарида тайёрланади.

Бу дори турларининг рецептлари ветеринария врачлари ва фельдшерлари томонидан ёзилиб, улар ҳам тиббиёт рецептларига қўйиладиган талабларга жавоб бериши керак. Рецептда касал бўлган ҳайвон ҳақида маълумот, тури, лақаби, ёши бўлиши лозим.

Ветеринарияда ишлатиладиган дори турлари, уларнинг таркибидаги доривор ва ёрдамчи моддалар ва тайёрланиши одатдаги дори турлари технологиясидан ҳеч қандай фарқ қилмайди. Фақат баъзи дори турларининг ҳажми, миқдори кўп бўлади (масалан, болюслар- 0,5-50,0г, шамчалар 200,0 г гача)

Қўшимча моддалар сифатида жавдар уни ва кўпинча дорилар таъми ва хидини яхшиловчи моддалар қўшилади.

Ветеринарияда қўлланиладиган дорилар кўпроқ дозада берилиши ва айрим ўзига хос дори турларга эга бўлиши билан ажралиб туради.

Масалан, бўтқалар, болюслар каби дори турлари ишлатилади. Ветеринарияда ишлатиладиган дори турлари қуйидагича таснифланади:

1. Қаттиқ дори турлари
2. Юмшоқ дори турлари
3. Суюқ дори турлари.

Қаттиқ дори турларига кукунлар, йиғмалар, таблеткалар, хаб дорилар, болюслар киради.

Юмшоқ дори турларига бўтқалар, суртмалар, линиментлар киради.

Суюқ дори турларига эритмалар, елимшаклар, эмульсиялар ва суспензиялар киради.

Ветеринар дори турлари технологияси

Ветеринарияда ишлатиладиган дори турларини тайёрлаш технологиясида қуйидаги ўзига хос қоидалар бажарилади:

1. Сиртга ишлатиладиган дори турларига масалан, сепмаларга, уларни мол ялаб қўймаслиги учун, таъми ва хиди ёқимсиз бўлган моддалар қўшилади. (алоэ);
2. Ички қўлланиладиган дори турлари кўпинча корригентлар қўшиб тайёрланади, ундан ташқари, ҳайвонни севимли озукаси аралаштирилади.

Йиғмалар Умумий қоидалар бўйича тайёрланади. Уй ҳайвонларга сиртга ва ичга ичиш учун қўлланилади (сиртга ювиш, иситиш, ванналарга; ичга –сурги, пешоб хайдаш учун ва бошқ.).

Йиғмалардан сувли ажратмалар тайёрланади, нон, сув ёки овқат билан берилади.

Rp: Species pectoralis 30,0

D.S.Чой дамланиб, 1 ош қошиқдан 1 стакан сув билан итга берилади.

Rp: Seminum Lini

Aquae purificatae ana 100,0 ml

Аралаштиринг. Cataplasma ҳосил бўлсин.

Б.Б. Иссиқ ҳолатда қўй терисига қўйилади.

Порошоклар. Барча ҳайвонларга корригентлар қўшиб берилади.

Технологияси умумий қоидалар бўйича, ўзига ҳослиги доривор моддалар қўп миқдорда ишлатилади.

Ветеринар дорихоналарда ҳам дозага бўлинган ва бўлинмаган порошоклар қўлланилади, желатин капсулалар ҳам ишлатилади.

Айрим вақтда сепмаларга ранг берувчи моддалар қўшилади.

Rp: Fructus Juniperi pulveratis 15,0

Natrii chloridi 120,0

Kalii nitratis 30,0

Аралаштиринг, порошок ҳосил бўлсин

Б.Б. 1 ош қошиқдан 3-4 марта кунига отнинг овқатига солиб берилади.

Эритмалар. Эритмалар чин ва коллоид бўлиши мумкин. Технологияси умумий қоидалар бўйича амалга оширилади. Водопровод ёки қудуқ суви олинади.

Суспензия ва эмульсиялар:

Ветеринар осилмаларда кучли таъсир этувчи доривор моддалар, ўсимлик хом ашё порошок доривор моддалар ёзилиши мумкин.

Уруғдан тайёрланган эмульсияларда қўкнори, зиғир ва наша уруғлари учрайди. Ёғли эмульсияларга желатоза, камедлар ва тухум сариғи солинади.

Rp: Olei Ricini 400,0

Gelatosae 200,0

Aq. Purif. 200,0 ml

M.f. emulsum

D.S. ичга от учун.

Дамлама ва қайнатмалар Х1 ДФ бўйича тайёрланади. Лекин катта вазнли молларга тайёрланганда дорихонадан ёзилган доривор ўсимлик хом ашёлар берилиб, сувли ажратмалар уй шароитида тайёрланади. Ўсимлик хом ашёни усти яхши ёпиладиган идишга солиб, керакли миқдорда қайноқ сув солинади, идиш қоғозга ўралади, устидан шерсть ёки пахта кўрпа билан ўраб 20-30 дақиқага қолдирилади. Кейин совитилиб, икки қават дока орқали сузилади.

Тайёр дамламани ҳайвонга зонд орқали, бутилкадан ёки овқатга солиб берилади.

Линиментлар. Юмшоқ дори турларидан линиментлар ҳам учраб туради.

Линиментлар мойли, ланолини, совунли бўлади. Кўп қўлланиладиганлари:

1. Учувчан линимент (новшадил спирти-1 қ., кунгабоқар мойи-3 қ)
2. Мураккаб учувчан линимент (камфора мойи-3 қ., канакунжут мойи-1 қ., новшадил спирти-1 қ.)
3. Совунли камфора-учувчан линимент (медицина совуни-40 қ., спирт 420қ., камфора-10қ., лимон мойи-2 қ., розмарин-2қ., тмин мойи-1қ., новшадил спирти-25 қ.)

Совун-спиртли линимент (шпан қўнғизи кукуни-1 қ., скипидар-20қ., камфора спирти-80 қ., совунли спирт-208қ., новшадил спирти-12 қ.)

Ветеринария амалиётида линиментлар кўпинча балиқ мойида ишлатилади, чунки балиқ мойи яхши сўрилади, терини юмшатади ва таркибида витаминлари кўп бўлиб, яхши терапевтик самара беради.

Rp: Ammonii caustici _ 25 ml

Olei Terebinthinae 25,0

Olei Jecoris aselli 50,0

M.f. linimentum

S.S. Отга, сиртга ишлатиш учун оғрик қолдирувчи.

Вишневский линименти ҳам ишлатилади. (таркибида ксероформ ва қора мой 3,0 дан, балиқ мойи ёки канакунжут мойи 100,0 гача)

Суртмалар 2-5 кунга мўлжалланган бўлади, шунинг учун 30.0-100.0г ёзилади, кўз суртмалари 5,0-10,0 г ва қўтирга қарши суртма 500,0г, охириги вақтда ректал суртмалари учрайди.

Ректал дори турлари кенг қўлланилмайди, лекин клизма, шамчалар анча ишлатишда қулайлик туғдиради.

Хаб дорилар. Отларга 2,0-6,0 г, итларга 0,1- 0,5г, шунингдек 0,1-0,2 г оғирликда тайёрланади. Ёрдамчи модда сифатида ун кенг ишлатилади.

Болюслар-думалоқ ёки тухумсимон шаклга эга бўлган дори тури, оғирлиги 0,5гдан 50,0 г гача бўлиши мумкин.

Болюслар доривор модда ва шакл берувчи ёрдамчи моддалардан иборат, шакл берувчи моддалар сифатида жавдар ун, оқ гил, шинни, кўк совун, асал, гулхайри илдиз кукуни, шарбат ва бошқалар ишлатилади.

Умумий тайёрлаш технологияси. Болюслар тайёрлашда хаб дорилар (пилюлалар) тайёрлашдаги умумий қоида ва талабларга риоя қилиш зарур.

Доривор моддаларни аралаштириб туриб, ёрдамчи моддалар қўшилади. Болюслар тайёрланадиган масса бир оз юмалоқроқ бўлиши керак. Одатда бу дори тури узоқроқ сақланганда тез қотиши сабабли, фақат керак вақтда 1-2 кун муддат билан тайёрланади. Улар шиша банкаларда берилади.

Болюсларга мисол тариқасида қуйидаги рецептни келтирамыз:

Rp: Pulveris folii Digitalis 4,0
Natrii chloridi 4,0
Natrii nitrici 6,0
Fructis Juniperi pulveratis 10,0
Farinae Secalinae
Pulveris Glycyrrhizae ana 12,0
Ut fiant boli N 4
D.S.Отга

Тайёрланиши: рецептда ёзилган доривор моддани Х ДФ от учун бир марталик дозалари текширилади. 6-нчи ёки 7-нчи ҳовончада куруқ доривор моддалар майдаланади ва бир хил масса осил бўлгунча аралаштирилади. Кейин ун ва чучукмия илдизининг кукуни қўшилади ва аста оз-оздан глицерин қўшилиб юмшоқ қоришма ҳосил бўлгунча аралаштирилади.

Ҳосил бўлган масса тортилади, сўнг тенг 4 қисмга бўлинади. Ҳар бир бўлакдан юмалоқ болюслар ташкил этилади ва оқ гил сепиб идишга жойлаштирилади.

Гранулалар-шакли, тайёрланиши ва уларга бўлган талабларга кўра пилюлаларни эслатади, оғирлиги одатда, 0,1 г дан бўлади. Шакл берувчи моддалар сифатида баъзан сут қанди, шарбатнинг глицеринли аралашмаси (9:1) ишлатилади. Мисол:

Rp: Extracti Nucis Vomicae 0.5
Sacchari albi
Sacchari lactis ana 2.0
Farinae triticae q.s.
Ut fiant granulae N100
D.S. Кабутарлар учун.

Технологияси: олдин доривор моддаларнинг кабутар, товуклар учун бир марталик дозалари текширилади. (Х ДФ, 1968, 1042 б). 5-нчи номерли ҳовончада шакар яхшилаб эзилади, оз қисмдан бошқа моддалар қўшилади ва сув билан юмшоқ масса ҳосил қилинади. Масса тортилади, кейин пилюлалар тайёрланадиган машинка ёрдамида 100 гранула тайёрланади. Тайёр гранулаларга ун сепиб қўйилади.

Бўтқалар. (Electuaria). Хамир консистенциясига эга бўлган ичга ишлатиш учун мўлжалланган дори тури. Кўпинча чўчка, отларга берилади. Бўтқалар куюк (electuaria spissa) ва куюкроқ (Electuaria tenua) консистенцияда бўлади.

Куюк бўтқа қошиқдан оқмайди, куюкроғи эса қошиқдан шиннига ўхшаб оқади.

Бўтқаларда заҳарли ва кучли таъсир этувчи доривор моддалар ёзилмайди, чунки дозаларга бўлиш қийин. Шунингдек, ёмон ёқимсиз хидли, таъмли тез парчаланадиган моддалар ҳам бўтқаларга қўшилмайди.

Ёрдамчи моддалар сифатида солодкани порошоги, гулхайри илдизи порошоги, ун, шакар қиёми, асал, ўсимлик экстракти ва шарбатлари, мойлар, бальзамлар, смолалар ишлатилади.

И.Е.Мозгов таклифига кўра қуйидаги миқдорда олинади: агар бўтқалар ўсимлик порошогидан тайёрланса-

-шилимшиқ моддалар 1/5-1/2;

-қиём ва асал 1/2-3/4;

Мойлар 1 қисм.

Агар бўтқалар ноорганик бирикмалардан тайёрланса

-шилимшиқ моддалар 1/2-1/3;

-ўсимлик экстракти ва шарбатлар 1/2-3/4

-қиём ва асал 1 қисм.

Агар бўтқалар бальзам ва ёғлардан тайёрланса

-ўсимлик поршоги 1/2-1/3 олинади.

Бўтқалар технологияси. Ўсимлик порошоклари яхшилаб аралаштирилади, унга суюқлик қўшилиб, бир хил масса ҳосил бўлгунча аралаштирилади.

Бўтқалар ex tempore тайёрланади. Улар турғун эмас. Консервация қилиш мақсадида қайнаб турган сув ҳаммомида 1 соат давомида бўтқа иситилади, ёки глицерин қўшилади қуриб қолмаслиги учун.

Оғзи яхши беркитиладиган идишда салқин жойда сақланади. Бўтқанинг консистенцияси рецептда кўрсатилади, кўрсатилмаган бўлса, қуюқ бўтқа тайёрланади.

Мисол: Rp: Extracti Aloes 10,0

Corticis Frangulae pulverati 50,0

Salis Carolini factitii 30,0

Radicis Glycyrrhizae pulverati et

Aquae purificatae q.s.

Ut fiat electuarium spissum

D.S. отга бир марталик бўтқа.

Технологияси:

Сабурни экстрактини майдалаб карловар тузи билан аралаштирилади, кейин крушина пўстлоғи порошоги қўшилади.

Қизил мия порошоги миқдори ҳисоб-китоби юқорида кўрсатилганидек, ўсимлик порошогини қовуштириш учун алтей илдизи порошогидан 1/6 қ. Олиш керак,

$$\text{яъни: } \frac{50+10}{6} = 10,0 \text{ г}$$

Карловар тузи учун -1/3 қисм, яъни $30/3=10,0$ г

Жами алтей илдизи порошогидан 20,0 г олиш керак. Ушбу рецептда қизилмия порошоги келтирилган, ундан 1,5-2 марта кўпроқ бўлиши учун 40,0 г олинади. Барчасини қўшиб бир хил қуюқ бўтқа ҳосил бўлгунча аралаштирилади.

Бўтқалар-асосан от, чўчка ва итларга берилади. Улар ташқи кўринишидан қуюқ асални эслатади, суюқ бўтқалар ҳам бўлади.

Бўтқаларни тайёрлашда аввал барча кукунсимон препаратлар яхшилаб аралаштирилиб, сўнггра ёрдамчи суюқликлар (шарбат, шинни, ёғлар) қўшилади. Улар 1/2-1/3 қисм олинади. Суюқликларни эҳтиётлик билан оз-оздан қўшиш тавсия этилади, бўтқа суюқ бўлиб кетмаслиги учун. Бўтқаларнинг суюқ-қуюқлиги

рецептда кўрсатилган бўлади. Агар кўрсатилмаган бўлса, у ҳолда куюк бўтқа тайёрланади.

Бўтқалар дозаларга бўлинмайдиган бўлганлиги учун, уларга “А” ва “Б” рўйхатидаги доривор моддалар қўшилмайди. Бўтқалар беқарор бўлганлиги учун фақат кераклигида тайёрланади ва салқин жойда сақланади.

Мисол: Rp: Extracti Filicis maris 5,0

Rhizomatis Filicis maris pulverati

Farinae secaline ana 25,0

Glucosi spissi q.s (шинни)

M.f. electuarium 100,0

D.S.Битта чўчқага 1 марта едириш учун

Технологияси: рецептда келтирилган дорини тайёрлаш учун аввал эркак папоротник кукуни билан унни аралаштириб, устига алоҳида тайёрланган экстракт билан шинни аралашмаси (1:1) қўшиб аралаштирилади ва 100,0 га қадар шинни солиб, яна аралаштирилади. Тайёр бўтқа шиша банкаларда берилади.

Ветеринар дори турларини такомиллаштириш

1. Ҳайвонлар фармакотерапиясида инъекцион ва ингаляцион дори турла-рини ишлатилиши. Ушбу йўллар билан дориларни юборилиши ҳам биофармацевтик жиҳатдан, ҳам иқтисодий томонидан самаралидир.
2. Перорал йўли билан дориларни юборилиши ҳар томонлама изланишларни талаб қилади, чунки препаратларни ошқозон-ичак йўлларида гидролитик ва ферментатив декструкцияга учраши мумкин. Унинг учун қуйидаги масалалар ечилиши лозим:

- овқат ҳазм қилиш йўлидаги таъсирларга турғунлиги;

- ҳайвоннинг турига қараб дори модданинг сўрилиш тезлиги, сўрилган фоизи.

Чорвачиликни ривожлантиришда замонавий интенсификация усуллари қўлланилади. Шу мақсадда БФ қўшимчалар ишлатилади. Бу масала эса ветеринар, фармацевт, токсикологларни ҳамжиҳат бўлиб ишлашини талаб қилади.

Тошкент шаҳар Фармацевтика институти
Махсус дори турлари технологияси фанидан
қайта топшириш

РЕФЕРАТ

**Мавзу: Ветеринария амалиётида ишлатиладиган
махсус дори турлари технологияси**

Бажарди: Комилова М.

Текширди: каф.мудир проф. Махмуджонова К.С.